

Prikaz suvremenih nastavnih metoda i načina poučavanja u početnoj nastavi harmonike

Predstavljanje početnice *HOKUS POKUS HARMONIKUS!*

Mag.art. Dr.phil. Ivana Cvetkovski

Uvod

Harmonika se po broju upisanih učenika u glazbenim školama diljem Republike Hrvatske nalazi među prvih pet najpopularnijih instrumenata. Ta nam činjenica ukazuje da je osobito važno obratiti pozornost na kvalitetnu izobrazbu mladih nastavnih kadrova koji poučavaju harmoniku, kao i na osuvremenjivanje nastavnih metoda i načina poučavanja, i to posebno u radu s djecom najmlađeg uzrasta.

Mojoj doktorskoj disertaciji u Austriji tema je upravo bila harmonika u Republici Hrvatskoj. U njoj sam sustavno istraživala i prikazala, osim razvoja samog instrumenta na ovim područjima, analizu nastavnih planova i programa za harmoniku, poziciju harmonike u glazbenom školstvu Republike Hrvatske, analizu pedagoške literature, skladbe suvremenih hrvatskih skladatelja koji su pisali za harmoniku te kompletan popis literature pisane za solo-harmoniku, skladbi za komorne ansamble u kojima se pojavljuje jedna ili više harmonika te skladbi za harmonikaške orkestre. Baveći se kontinuirano višegodišnjim proučavanjem pozicije harmonike sa svih aspekata, došla sam do određenih zaključaka o tome na kojim bi se segmentima trebalo posebno poraditi kako bi se trenutačna pozicija harmonike u Republici Hrvatskoj osuvremenila i približila europskim i svjetskim trendovima.

Jedan od ključnih problema slabe zastupljenosti

harmonike na koncertnim podijima te njezine relativno loše pozicije u Republici Hrvatskoj jest minoriziranje i minimalna zastupljenost harmonike u visokoškolskim institucijama Republike Hrvatske. Jedan od mogućih faktora neproporcionalne zastupljenosti harmonike u visokoškolskom obrazovanju vjerojatno proizlazi iz činjenice da se harmonika uglavnom ne nalazi u standardnoj postavi većine orkestrara. Istovremeno, harmonika je izrazito zastupljena i vrlo prisutna u tradicijskoj, popularnoj i zabavnoj glazbi, i to ne samo u Hrvatskoj već i u mnogim drugim zemljama (Italiji, Francuskoj, Rusiji, Argentini, Finskoj...).

Direktno vezan uz problem nedostatka studija na umjetničkim akademijama u ostalim velikim kulturnim centrima u Hrvatskoj (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek) javlja se i problem odljeva mozgova. Mladi glazbenici u nedostatku adekvatnog i njima zanimljivog studijskog programa harmonike često odlaze na studij u inozemstvo, a većina tamo i ostaje.

Problem nedostatka suvremene pedagoške literature u Hrvatskoj bio je jedan od glavnih razloga zašto sam odlučila posvetiti se temeljitije području početne nastave harmonike. Specifičnost harmonike u odnosu na druge instrumente jest činjenica da postoje različiti modeli harmonika a svaki od njih ima svoje posebnosti i problematiku. Svima odmah

najuočljivija razlika jest osnovna podjela harmonika prema kriteriju izgleda desnog manuala – podjela na klavirske harmonike (harmonike s tipkama) i na harmonike s dugmićima. Ona manje uočljiva, a vrlo važna razlika po kojima dijelimo harmonike tiče se konstrukcije lijevog manuala – razlikujemo harmonike koje u lijevom manualu imaju samo standardne basove te harmonike koje uz standardne basove imaju i dodatne melodijske basove.

Osnovni problem s kojim sam se susrela u svom pedagoškom radu, osim nedostatka suvremene literature za početnu nastavu harmonike, u Hrvatskoj je i nedostatak početne literature koja bi bila prilagođena nastavi učenicima koji sviraju harmonike različitih sistema (klavirske i harmonike s

dugmićima, harmonikama sa standardnim basovima te s dodatnim melodijskim basovima). Proučavajući i istražujući po tom pitanju početnu literaturu za harmoniku na svjetskoj razini, uočila sam činjenicu da taj problem nemamo samo mi u Hrvatskoj već je taj problem uočljiv i u drugim zemljama.

Kao rezultat mog opsežnog istraživanja tematike suvremene početne nastave harmonike i mog neposrednog višegodišnjeg pedagoškog rada s učenicima harmonike nastala je početnica za harmoniku *Hokus pokus harmonikus!* koju sam uskladila s Nastavnim planom i programom za prvi razred harmonike te je istovremeno učinila sadržajno, metodički i vizualno primjerenom djeci tog uzrasta.

Slika 1 - Naslovna strana početnice *Hokus pokus harmonikus!*

Metodologija istraživanja

U pripremljenoj fazi stvaranja početnice proučavala sam velik broj suvremenih početnica, i to ne samo za harmoniku već i za druge instrumente, i u Hrvatskoj i u drugim zemljama (osim harmonike, proučavala sam meni dostupne hrvatske i strane početnice za glasovir, flautu, gitaru, blok-flautu, violinu i violončelo).

Učenicima harmonike ciljanog uzrasta (učenicima prvog razreda glazbene škole) ponuđeni su različiti sadržaji i ideje kako bi se istražilo koja područja interesa najviše povezuju s harmonikom – novim instrumentom koji počinju učiti. Između ostalog, zadan im je i tematski lik čarobnjaka, na koga su učenici najbolje reagirali. Upravo su djeca sa svojim kreativnim likovnim izrazom kojim su na svoj iskren i dječji način neminovno pokazali potrebu za integriranjem mašte u glazbenu poduku bili glavni motivatori pri odabiru čarobnjaka u početnici *Hokus pokus harmonikus!* kao glavnog lika.

Lik čarobnjaka Harmonikusa osmišljen je na način da učenike postupno vodi gradivom svojim glazbenim pričama, motivirajući ih na osmišljavanje njihovih vlastitih glazbenih improvizacija te na likovno izražavanje glazbenog doživljaja.

Rezultati i interpretacija

Posebna metoda u ovoj početnici osmišljena je kako bi pomogla učenicima da se na što zanimljiviji a ujedno i na što lakši način glazbeno opismene te savladaju osnovne tehnike instrumenta.

Učenicima se tijekom prvih uvodnih satova osvještava pokret-korak kao temeljan i neizostavni čimbenik našeg svakodnevnog života. Koraci se zbivaju u određenim ritamskim okvirima. Istovremeno s poimanjem pokreta i koraka, učenicima se osvještavaju različite ritamske strukture pojedinih riječi. U tome nam najviše pomažu brojalice koje u sebi imaju određenu ritamsku strukturu.

Slike 2, 3, 4 i 5 – Prikaz učeničkih radova u kojima je prikazano kako su djeca zamišljala lik čarobnjaka s harmonikom prije izdavanja početnice *Hokus pokus harmonikus!*

Tvoji prvi koraci

Koračaj po sobi izgovarajući brojalicu *Bježi zeko*.

Korakom prati ritam brojalice.

BJEŽI ZEKO

Tradicijska

BJE - ŽI

ZE - KO

PRE - KO

PU - TA,

NE - MA

KA - PE

NI

KA - PU - TA.

Dok hodaš po sobi izgovarajući brojalicu, razmisli o tome jesu li svi tvoji koraci jednako teški.

Baš kao i koraci, i dobe mogu biti naglašene i nenaglašene.

Gdje se nalaze teške dobe u brojalici *Bježi zeko*?

Slika 6 - Prikaz jedne od vježbi koja je namijenjena izvođenju na uvodnim satovima harmonike.

Cilj ove vježbe je osvještavanje ritma služeći se koracima kao jednim od osnovnih pokreta kojima se koristimo u našem svakodnevnom životu.

Osjećaj pulsa i metrike dalje se nastavlja razvijati pomoću tzv. raspuhanih brojalica. Većina brojalica sadržajno je i tematski djeci bliska i već otprije poznata, a istovremeno izgovaranje teksta, popraćeno ispuhivanjem i upuhivanjem mijeha, utemeljuje učenicima osnovne postavke mijeha, kao i ispravno sjedenje i držanje instrumenta.

Prve notne (ili ritmičke) vrijednosti uvode se magičnim riječima *Hokus pokus ćiribu ćiriba*, koje imaju ulogu učenicima osvjestiti različito trajanje pojedinih slogova riječi, što je prisutno i u našoj svakodnevnoj artikulaciji govora.

Prikaz magičnih riječi

HO - KUS PO - KUS ČI - RI BU - U

ČI - RI BU - U ČI - RI BA - A

Slika 7 – Prikaz magičnih riječi i zadatak u kojem se od učenika očekuje da notnim trajanjima četvrtinki i polovinki označe magične riječi

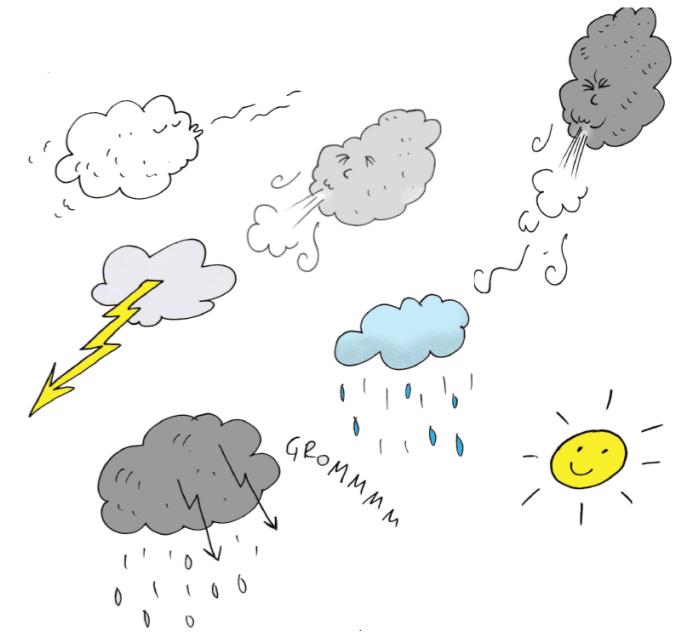
U knjizi su sustavno obrađeni i vrlo jasno objašnjeni svi teoretski pojmovi koje obuhvaća gradivo prvog razreda iz nastave *solfeggia*. Lik čarobnjaka Harmonikusa vodi učenike gradivom te ih nizom asocijativnih priča upoznaje s instrumentom i njegovim osnovnim postavkama te s teoretskim pojmovima s kojima se učenici susreću tijekom godine. Ilustracije Harmonikusa u raznim položajima navode učenika da on odmah prepozna koji se element gradiva uči. Tako se lik Harmonikusa s čarobnim štapićem pojavljuje kada se uvode novi tonovi, Harmonikus koji puše balone priča priče i pomaže učenicima u izvođenju njihovih prvih zvukova, Harmonikus koji razmišlja ili priča uvodi neke nove simbole ili nove pojmove a lik Harmonikusa s metrom uvodi nove ritmičke vrijednosti ili mjere. Pojavljuje se tu još i lik Harmonikusa koji pleše svaki put kada se uči neka skladba plesnog karaktera (valcer, polka), dok Harmonikus s epruvetom „eksperimentira“, dodajući nove „sastojke“ poput *crescenda* i *decrescenda*.

Slike 6-9 Prikazuju čarobnjaka Harmonika u raznim pozama

Slika 8 prikazuje čarobnjaka Harmonikusa koji razmišlja o novim pojmovima (npr. prilikom uvođenja notnog pisma, notnih ključeva). Čarobnjak Harmonikus na slici 9 pojavljuje se svaki puta kada se uvodi neki novi ton. Slika 10 prikazuje čarobnjaka Harmonikusa kako „eksperimentira s glazbenim sastojcima“ (npr. s *crescendom* i *decrescendom*). Čarobnjak koji mjeri prikazan s metrom u ruci na slici 11 pojavljuje se kada se obrađuju neki ritmički elementi.

Neke od osnovnih tehničkih postavki instrumenta harmonike jesu vođenje mijeha, postavljanje tona u lijevom i desnom manualu te nijansiranje dinamike, koje se izvodi pomoću mijeha. Sve te osnovne postavke uvode se uz pomoć glazbenih priča, tako da u konačnici učenik nesvjesno savlada osnovne postavke instrumenta, upotrebljavajući pritom svoju maštu i kreativan izričaj.

Slika 12 - Prikaz glazbene priče – Vremenska prognoza

Učenici imaju zadatak uglazbiti ovu priču tehnikom improvizacije, koristeći se zvukovima mijeha, raznoraznih clustera koje izvode u desnom ili lijevom manualu i lupkanja po raznim dijelovima instrumenta. Svim tim zvukovima osmišljavaju svoju personaliziranu „vremensku prognozu“.

Metoda u ovoj početnici jest sveobuhvatna te je osmišljena da omogući jednako korištenje učenicima koji sviraju klavirske instrumente, kao i učenicima koji sviraju harmonike s dugmićima. Njome se mogu služiti i učenici koji sviraju instrumente sa standard-basovima, kao i oni čiji instrumenti uz standard-basove imaju i dodatne melodijske (bariton) basove.

LONDON BRIDGE IS FALLING DOWN¹³

Allegretto

Tradicijnska iz Engleske
Obrada: Ivana Cvetkovski

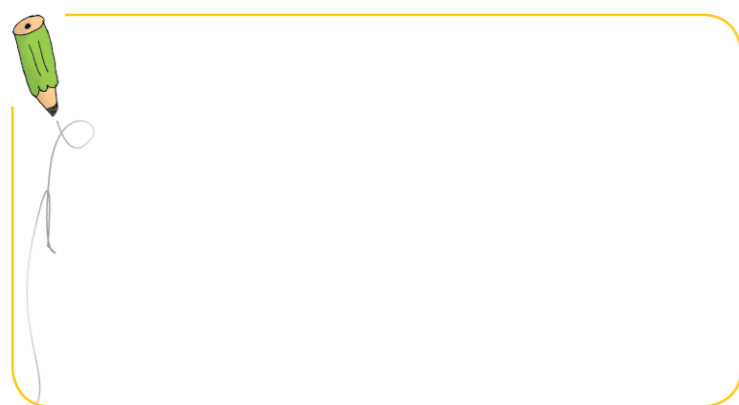
Kl.h.
H.s.d.
mf
Lon-don bridge is fal-ling down, fal-ling down, fal-ling down,

B.B.
S.B.

Slika 13 - Prikaz načina označavanja prstometu koji obuhvaća različite sisteme harmonika. Kraticom Kl.h. označava se prstomet namijenjen harmonikama s tipkama, dok se kraticom H.s.d. označava prstomet namijenjen instrumentima s dugmićima. Na isti se način primjenjuju dvije kratice koje se odnose na manual lijeve ruke; kraticom S.B. označava se prstomet za harmonike sa standardnim basovima, a kraticom B.B. označava se prstomet namijenjen izvođenju u melodijskim odnosno bariton-basovima.

Radni zadaci koji upotpunjuju početnicu imaju ulogu poticati učeničko samostalno kreativno izražavanje, poštujući pritom individualnost svakog učenika.

Nacrtaj na što te podsjeća zvuk mijeha.

Slika 14 - Prikaz radnog zadatka osmišljenog na način da učenici kroz likovni izričaj izraze zvukovni podražaj

Rješavanjem radnih zadataka, samostalno ili uz pomoć nastavnika, omogućava se ostvarivanje lakše i neposrednije komunikacije između učenika i nastavnika. Učeničko se samopouzdanje podiže poticanjem na kreativno izražavanje putem likovnih izraza nastalih nakon slušanja određenih zadatah zvukovnih podražaja ili pak poticanjem na stvaranje učeničkih glazbenih improvizacija na temelju slika ili pojava iz svijeta koji nas okružuje. Učenici na taj način postaju svjesni da je njihovo mišljenje nama važno te da ga netko s punom pozornošću sluša, prihvaća njegovo mišljenje te sustavno prati njegov emocionalni i kognitivni razvoj.

Suvremeni nastavni standardi izbjegavaju tabellarne prikaze sheme harmonike sa svim već unaprijed upisanim imenima tonova. Učenike se potiče da tijekom savladavanja i učenja tonova u lijevoj i desnoj ruci usporedno nove tonove sami upisuju u za to unaprijed predviđenu praznu tabelu.

Poticanje kreativnog izričaja u učenika jedan je od najvažnijih aspekata suvremenih nastavnih metoda. Učenike se motivira da svoju kreativnost izražavaju na različite načine. Osim likovnog izražaja koji smo već prije spomenuli, izuzetno je poželjno učenike

poticati na uglazbljivanje već unaprijed pripremljenih tekstova ili obrnuto, poticati učenike da pokušaju osmisliti tekstove na zadane melodije.

Rano uvođenje zvukovnih efekata koji se mogu proizvesti na instrumentu, uz pomoć instrumenta ili uz korištenje dijelova tijela (zvukovi mijehom, lupkanje po instrumentu ili po mijehu, lupkanje nogom po podu, raznorazni zvukovi šuškanja, grebanja i slično) pripremaju postupno učenike na suvremenu notaciju i otvaraju im horizonte prema suvremenoj glazbi te ih motiviraju na improvizaciju i istraživanje novih mogućnosti koje im pruža glazba i instrument.

Suvremeni načini poučavanja posebnu pažnju usmjeravaju na skupno muziciranje i učenika i nastavnika te na zajedničko muziciranje mlađih i starijih učenika već od samog početka nastave i već od učeničkih prvih susreta s instrumentom. Učenici već na svojim prvim satovima sviraju prve najjednostavnije melodije uz pratnju nastavnika (ili starijeg učenika/učenice), razvijajući pritom osjećaj za ritam i harmoniju. Osluškujući harmonijske pratnje, istovremeno svirajući svoju melodiju, učenik/učenica obogaćuje svoju slušnu percepciju novim

zvukovnim podražajima te se priprema za svoju buduću lakšu asimilaciju unutar neke veće skupine djece koja zajednički muzicira (npr. u orkestru ili zboru).

Zaključak

Neki od ciljeva suvremenih nastavnih metoda i načina poučavanja u početnoj nastavi harmonike (osim postavki bazičnih tehničkih elemenata instrumenta i glazbenog opismenjavanja) jesu: razvijanje osjećaja za melodiju, ritam i harmoniju, razvijanje sposobnosti reprodukcije zvukovnih podražaja, razvijanje i poticanje učenika na izražavanje slobodnog i kreativnog izraza, razvijanje apstraktnog i divergentnog mišljenja, razvijanje uspješne komunikacije između učenika i nastavnika, što pomaže u emocionalnom sazrijevanju učenika te razvijanju učeničkog samopouzdanja i socijalizacije u društvu.

Svojim suvremenim nastavnim materijalima početnica pomaže nastavnicima harmonike u ostvarivanju ciljeva suvremenih nastavnih metoda i načina poučavanja te im pomaže da u svoju poduku unesu dašak kreativnosti samim time što je:

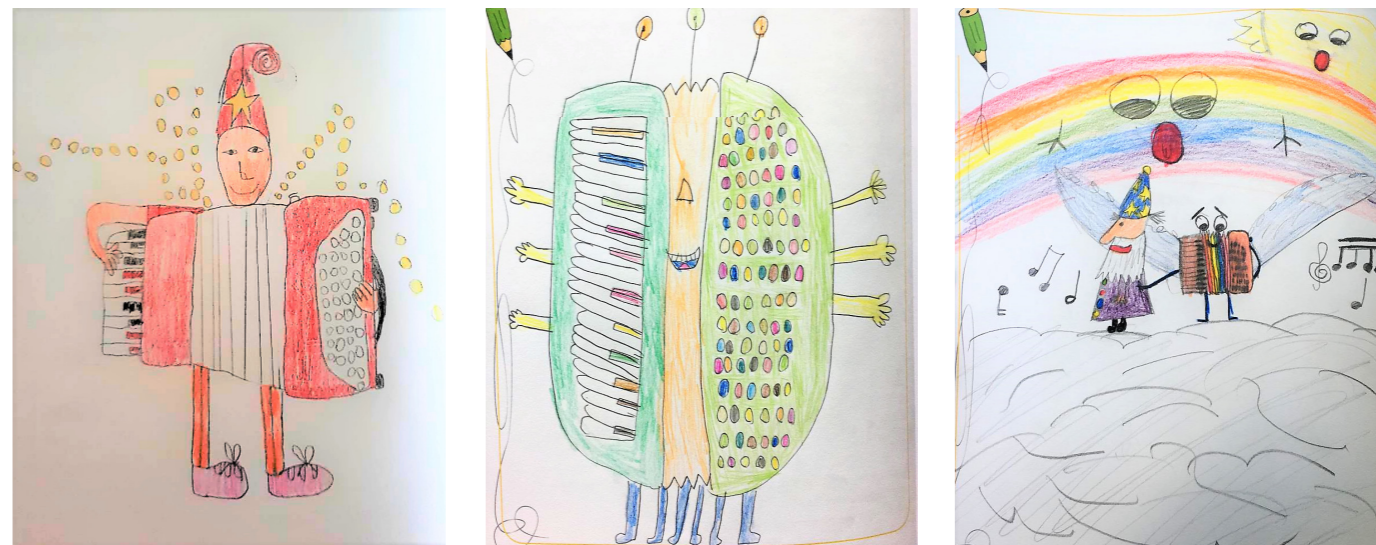
- glazbeno i tematski raznovrsna te djetetu bliska i zanimljiva po načinu na koji se gradivo objašnjava,
- estetski privlačna (formatom tiska, fontom, ilustra-

cijama i fotografijama iz prakse poučavanja harmonike),

- suvremena jer je osmišljena na način da bude prilagođena suvremenim odgojnim ciljevima a ujedno i
- kreativna jer potiče dječje samostalno kreativno izražavanje i improvizaciju.

Inovativan i sveobuhvatni metodički pristup na kojem se temelji ova početnica omogućava nastavnicima harmonike odabir raznovrsnog glazbenog i kreativnog materijala te omogućava prilagođavanje nastave osobnim željama i sposobnostima svakog pojedinog učenika/učenice. Ostavljanje dovoljno kreativnog prostora unutar zadatah okvira jedna je od temeljnih suvremenih nastavnih načela, čime se omogućava da nastavnici zajedno sa svojim učenicima budu sukreatori njihovih zajedničkih Početnica.

Početnica *HOKUS POKUS HARMONIKUS!* osvaja nove učenike harmonike svojim suvremenim pristupom i nastavnim materijalima, a nastavnicima harmonike pomaže u poučavanju i komunikaciji s učenicima i njihovim intelektualnim i emocionalnim sazrijevanjem.

Slike 15, 16 i 17 – prikaz učeničkih kreativnih likovnih izričaja nastalih koristeći se početnicom *Hokus pokus harmonikus!*

Literatura

- Bognar, Ladislav / Matijević, Milan (2005), Didaktika, Zagreb, Školska knjiga
- Cvetkovski, I. (2018), Hokus pokus harmonikus!, 1. izdanje, Zagreb, Music Box
- Cvetkovski, I. (2019), Hokus pokus harmonikus!, 2. izdanje, Zagreb, Music Box
- Glazzard, Jonathan/Denby, Neil/Price, Jayne (2016), Kako poučavati, Zagreb, Educa
- Jensen, Eric (2003), Super nastava, Zagreb, Educa
- Jerčić, Maja/Sitar, Jelena (2013), Učimo učiti, Zagreb, Element
- Marzano, J. Robert / Pickering, J. Debra / Pollock, E. Jane (2005), Nastavne strategije - Kako primijeniti devet najuspješnijih nastavnih strategija, Zagreb, Educa
- Mattes, Wolfgang (2007), Nastavne metode – 75 kompaktnih pregleda za nastavnike i učenike, Zagreb, Ljevak
- Mattes, Wolfgang (2007), Rutinski planirati – učinkovito poučavati, Zagreb, Ljevak
- Neuhaus, Heinrich (2002), O umjetnosti sviranja klavira, Zagreb, Naklada Jakša Zlatar
- Perelman, Natan (2004), Na satu klavira, Zagreb, Naklada Jakša Zlatar
- Pranjić, Marko (2013), Nastavna metodika u riječi i slici, Zagreb, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
- Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006), Nastavni planovi i programi predškolskog i osnovnog obrazovanja za glazbene i plesne škole, Zagreb, Music Play
- Stevanović, Marko (2003), Modeli kreativne nastave, Rijeka, Andromeda
- Stoll, Louise / Fink, Dean (2000), Mijenjajmo naše škole – Kako unaprijediti djelotvornost i kvalitetu škole, Zagreb, Educa
- Terhart, Ewald (2001), Metode poučavanja i učenja, Zagreb, Educa
- Timakin, Evgenij Mihajlovič (1998), Klavirska pedagogija, Zagreb, Naklada Jakša Zlatar
- Wald, P.J. i Castlberry M.S. (2000), Educators as Learners, Virginia, ASCD
- Zlatar, Jakša (2015), Odabrana poglavlja iz metodike nastave klavira, Zagreb, Naklada Jakša Zlatar